

İstanbul'un İşgal Yıl Dönümlerinin İstanbul ve Ankara Basınına Yansımaları (1922-1928)

Öz: Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra İtilaf Devletleri 13 Kasım 1918'de İstanbul'a girmiş ve Osmanlı'nın başkentini kontrol altında tutmaya başlamıştı. Bu sırada Anadolu'daki Milli Mücadele başarılı bir şekilde gelişmiş, Osmanlı Hükümetleri ve İtilaf Devletleri bunu engellemeye başarısız olmuştu. Meclis-i Mebusan'da 28 Ocak 1920 tarihinde Misak-ı Milli'nin oy birliği ile kabulü İtilaf Devletleri açısından bardağı taşıran son damla olmuştu. 16 Mart 1920'de İstanbul resmen işgal edilirken Şehzadebaşı Karakolu da basılmış ve baskında Türk askerlerinden bazıları şehit edilirken bazıları da yaralanmış, şehitler Eyüp mezarlığına defnedilmişti. Ancak yaşanan bu üzücü hadise ne İstanbul ne de Anadolu halkı tarafından unutulmuş, olayın yıl dönümlerinde şehitler için anma törenleri yapılmıştı. İstanbul'un işgaline, işgal altında geçen yıllara, işgale karşı basının gösterdiği tepkilere ve İstanbul'un işgalden kurtuluşuna (Kurtuluş Bayramı kutlamaları) dair çok sayıda bilimsel çalışma bulunmaktadır. Ancak işgalin başlamasının ya da sona ermesinin ardından işgalin yıl dönümlerinde yaşananlara, düzenlenen etkinliklere ve bunların basına yansımalarına dair herhangi bir esere rastlanmamıştır. Bu çalışmada, İstanbul'un işgali ve bu esnada şehit düşenler hakkında Türkiye'de Latin harfleri kabul edilinceye kadar olan 1922-1928 yılları arasında, yıl dönümlerinde işgalin Türk gazetelerine yansımaları ele alınmıştır. Gazetelerde 1925 yılına kadar olan yıl dönümlerinde genelde işgal hakkında değerlendirmelere rastlanırken, 1925'ten sonra hem değerlendirmelere hem de anma törenleri hakkında bilgilere rastlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: 16 Mart 1920, İstanbul'un İşgali, Yıl Dönümü, Türk Basını, Şehzadebaşı Karakolu.

Reflections of Istanbul's Occupation Anniversaries on Istanbul and Ankara Press (1922-1928)

Abstract: After the Armistice of Mudros, the Allied Powers entered Istanbul on November 13, 1918, and began to keep the Ottoman capital under control. Meanwhile, the War of Independence in Anatolia developed successfully, and the Ottoman Governments and the Allied Powers failed to prevent it. The unanimous approval of the National Pact in Parliament on January 28th, 1920, was the last straw for the Allied Powers. While Istanbul was officially occupied on March 16th, 1920, Şehzadebaşı Police Station was also raided and some of the Turkish soldiers were martyred and some were injured during the occupation, and the martyrs were buried in the Eyüp cemetery. However, this sad incident was not forgotten by either the people of Istanbul or Anatolia, and commemoration ceremonies were held for the martyrs on the anniversaries of the event. There are many scientific studies related to Istanbul occupation, those years, protests the occupation and Istanbul's independence. However, studies on commemoration ceremonies, events after the beginning or the end of the occupation and their reflections in the press are not very common. In this study, the reflections of the occupation of Istanbul and the martyrs on Turkish newspapers on the anniversaries of the occupation between 1922 and 1928, until the Latin letters were adopted in Turkey, were discussed. While evaluations about the occupation were generally found in newspapers on anniversaries until 1925, after 1925, both evaluations and information about commemoration ceremonies were seen.

Keywords: 16 March 1920, Occupation of Istanbul, Anniversary, Turkish Press, Şehzadebaşı Police Station.

TÜRKLÜK BİLİMİ ARAŞTIRMALARI
JOURNAL OF TURKOLOGY RESEARCH
57. SAYI / VOLUME
2025-BAHAR / SPRING

Sorumlu Yazar Corresponding Author

1) Prof. Dr. İsmet ÜZEN

Çankırı Karatekin Üni.
İnsan ve Toplum Bilimleri Fak.
Tarih Böl.
ismetuzen@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-6605-7267>

2) Doç. Dr. Recep BÜYÜKTOLU

Çankırı Karatekin Üni.
İnsan ve Toplum Bilimleri Fak.
Tarih Böl.
rbuyuktolu@karatekin.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-6140-7398>

3) Doç. Dr. Mehmet Şah ÖZCAN

Çankırı Karatekin Üni.
İnsan ve Toplum Bilimleri Fak.
Tarih Böl.
mehmetsahozcan@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-1445-0155>

<https://ror.org/011y7xt38>

Gönderim Tarihi

Received

21.01.2025

Kabul Tarihi

Accepted

17.05.2025

Yayın Tarihi

Published

01.06.2025

Atf

Citation

Üzen, İsmet vd. "İstanbul'un İşgal Yıl Dönümlerinin İstanbul ve Ankara Basınına Yansımaları (1922-1928)." *Türk-lük Bilimi Araştırmaları*, no. 57, 2025, ss. 201-224.
<https://doi.org/10.17133/tubar.1624246>

MAKALE BİLGİLERİ / INFORMATION	
İstanbul'un İşgal Yıl Dönümlerinin İstanbul ve Ankara Basınına Yansımaları (1922-1928) <i>Reflections of Istanbul's Occupation Anniversaries on Istanbul and Ankara Press (1922-1928)</i>	
Makale Türü <i>Type of Article</i>	Araştırma Makalesi <i>Research Article</i>
Yazarların Katkı Düzeyi <i>Contribution Level of Authors</i>	Birinci Yazar / <i>First Author</i> : %35 İkinci Yazar / <i>Second Author</i> : %35 Üçüncü Yazar / <i>Third Author</i> : %30
Etik Kurul Onayı <i>Ethics Committee Approval</i>	Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur. <i>The study does not require ethics committee approval.</i>
Finansal Destek <i>Financial Support</i>	Çalışmada finansal destek alınmamıştır. <i>The study received no financial support.</i>
Çıkar Çatışması <i>Conflict of Interest</i>	Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır. <i>There are no potential conflicts of interest in the study.</i>
Yapay Zekâ Kullanımı <i>Use of Generative AI</i>	Çalışmada yapay zekâ kullanılmamıştır. <i>Artificial intelligence was not used in the study.</i>
Değerlendirme <i>Review</i>	Üç dış hakem, çift taraflı kör hakemlik. <i>Three external referees, double blind.</i>
Benzerlik Taraması <i>Similarity Screening</i>	Dergipark, intihal.net üzerinden yapılmıştır. <i>The screening was done through Dergipark, intihal.net.</i>
Etik Beyan <i>Ethical Statement</i>	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. <i>It is declared that scientific and ethical principles were complied with during the preparation of this study and that all the studies are mentioned in the bibliography.</i>
Etik İhlal Bildirimi <i>Ethical Violation Report</i>	turklukbilimi@gmail.com
Telif Hakkı ve Lisans <i>Copyright and License</i>	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. <i>The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 license.</i>

Giriş

Osmanlı Devleti 1914 yılı sonbaharında Birinci Dünya Savaşı'na İttifak devletleri grubunda katılmış ve pek çok cephede savaşıyordu. Bu cephelerden biri olan ve Osmanlı'nın payitahtı olan İstanbul'a giden yolun kilit noktası durumundaki Çanakkale Cephesi'nde önce denizde, sonra da kara muharebelerinde çok şiddetli çarpışmalar yaşanmıştı.

Çanakkale Cephesi'nde çatışmalar tüm şiddetiyle devam ederken Türk direnişinin kırılacağından ve İstanbul'un işgal edileceğinden emin olan İtilaf devletleri, işgal sonrası İstanbul'da kurulacak yönetime dair görüşmeler başlatmışlardı. Hatta bu hususta aralarında 1915 yılı baharında Constantinople Agreement'i (İstanbul Antlaşması) imzalamışlardı (Polat 2008). Beklentilerin aksine Osmanlı'nın Çanakkale Cephesi'nde olağanüstü bir direniş göstermesi, İtilaf devletlerini İstanbul'u işgal etme planlarını bir süre ertelemek zorunda bırakmıştı. Ancak 1918 yılı, İttifak Devletleri'nin yenilgisiyle neticelenen Birinci Dünya Savaşı'nın sonu oldu. Bulgaristan'ın ardından Osmanlı Devleti de savaşı daha fazla sürdürememiş ve İtilaf Devletleri ile 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalayarak teslim olmak zorunda kalmıştı.

Ateşkes Anlaşması'nın imzalanmasının ardından 61 parçadan oluşan İtilaf işgal donanması 13 Kasım 1918'de Osmanlı Devleti'nin başkenti olan İstanbul önüne gelmişti (Temel 332-335). General F.M. Wilson kumandasında 2.616 İngiliz, 542 Fransız ve 470 İtalyan olmak üzere 3.626 asker karaya çıktı ve İstanbul'un çeşitli semtlerine dağılmıştı. İngilizler, Harbiye Mektebi'ni, Haliç'in kuzeyinden itibaren Karadeniz Boğazı'nın Rumeli tarafını ve Beyoğlu'nu, Fransızlar da İstanbul Şehremaneti binasını İstanbul-Çekmece hattı ile buradan Marmara Denizi'ne kadar olan Rumeli taraflarını işgal etmişti. İtalyanlar da Nişantaşı'nda Cevdet Paşa Konağı'nı işgal ederek karargâh yapmıştı. İstanbul'a gelen İngiliz, Fransız ve İtalyan Yüksek Komiserleri de 28 Kasım 1918'de "Müttefiklerarası bir işgal mekanizması" kurularak şehrin yönetimi konusunda ortak bir mekanizma oluşturdular (Bozkurt 2014). Böylece İstanbul'da işgal yönetimi başlamıştı ancak bu işgal, şehrin yönetimine el koymak olmayıp, barış antlaşması imzalanıncaya kadar geçecek süreçte kendileri için tehlike oluşturabilecek olayların yaşanmasına engel olma amaçlı, gözdağı vermeye dönük, geçici bir durumdu.

Mağlup devletlerle yapılacak barış antlaşmalarının esaslarını belirlemek için müttefiklerin düzenlediği ve 18 Ocak 1919'da çalışmalarına başlayan Paris Konferansı'nda İzmir'in Yunanlar tarafından işgal edilmesi kararı kabul edilmiş ve bu karar 15 Mayıs 1919'da uygulamaya geçilmişti. Mustafa Kemal Paşa da 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ayak basmış, Havza Genelgesi'ni ve ardından da Amasya Genelgesi'ni hazırlamış ve yayınlamış; Erzurum Kongresi'ni (23 Temmuz - 7 Ağustos 1919), Sivas Kongresi'ni (4-11 Eylül 1919) tüm engellemelere rağmen başarıyla gerçekleştirmiş ve Heyet-i Temsiliye'nin başkanı olmuştu. Bu başarılar sonunda İstanbul'daki Damat Ferit Paşa

Hükûmeti 3 Ekim 1919'da istifa etmek zorunda kalmış ve yerine Ali Rıza Paşa Hükûmeti kurulmuştu. Yeni hükûmet 9 Ekim 1919'da Meclisi Mebusan için seçimlerin yapılmasına karar vermişti. Bu arada, İstanbul Hükûmeti'nin temsilcisi Bahriye Nazırı Salih Paşa ile 20-22 Ekim 1919'da Amasya'da bir mülakat gerçekleştirilmiş ve bazı kararlar alınmıştı. Bundan sonra Meclis-i Mebusan'ın toplanacağı yer tartışma konusu olmuş ve sonuçta tehlikelerine rağmen meclisin İstanbul'da toplanması kararı alınmıştı. Meclisin açılması için hazırlıklar sürerken Mustafa Kemal Paşa, Millî Mücadele'nin kesin sonucunun alınacağı Batı Cephesi'ne yakın bir üs olarak seçtiği Ankara'ya 27 Aralık 1919'da gelmişti (Atatürk 21).¹

Yapılan mebus seçimlerinin ardından Meclis-i Mebusan 12 Ocak 1920'de açıldı. Mustafa Kemal Paşa tarafından Ankara'da taslağı hazırlanan Misak-ı Millî metni, çok az bir değişikliklerle Meclis-i Mebusan'ın 28 Ocak 1920 günü gizli oturumunda kabul edilmiş ve 17 Şubat 1920'de kamuoyuna duyurulmuştu (Atatürk 224; Tansel 18; Selek 584). Armaoğlu'na göre, Türkler, İtilaf Devletleri'nin Osmanlı Devleti'yle barış antlaşması görüşmeleri yaptığı bir sırada, bu davranışla "Müttefiklerin gözleri önünde kendilerine meydan okumaktaydı ve daha da önemlisi, Müttefiklerin barış şartlarını hazırlamakta olduğu bir sırada, Türkler, kendilerinin kabul edebileceği barış şartlarını kendileri tespit ediyorlardı". İstanbul Hükûmeti ise bütün bu gelişmeleri kontrol edebilecek bir durumda değildi (Armaoğlu 469-472). Bu gelişmeler yaşanırken Ali Rıza Paşa Hükûmeti, millî hareket ile işgalcilerin baskısı arasında sıkışmış kalmıştı. Fazla dayanamayıp 3 Mart 1920'de istifa etmiş ve Ekim 1919'da Amasya Görüşmelerinde bulunan Bahriye Nazırı Salih Paşa 8 Mart 1920'de yeni hükûmeti kurmuştu (Tansel 35).

Millî harekete gözdağı vermek için İtilaf Devletleri'nin İstanbul'u işgalden başka bir seçeneği görünmüyordu. İstanbul'daki İtilaf Yüksek Komiserlerin İstanbul'u işgal etme görüşü, Müttefik Yüksek Konsey'in 5 Mart 1920 günü Londra'da yaptığı toplantıda kabul edildi. İstanbul'daki üç Müttefik Yüksek Komiseri (İngiliz, Fransız ve İtalyan Komiser) 15 Mart günü bir toplantı yaptı ve 16 Mart 1920 sabahı saat 10.00'dan itibaren Harbiye ve Bahriye Nezaretleri'nin işgal edilmesine, posta, telgraf ve telefon hizmetlerine el konulmasına ve polisin sıkı bir kontrol altında tutulmasına karar verdi. 16 Mart sabahı işgalin gerekçesini bildiren notayı Sadrazam'a verdikleri gibi kamuoyuna da işgalin gerekçesini anlatan bir bildiri yayınladılar (Armaoğlu 477-485; Tansel 43-44; Saylan 24-29).² Böylece İstanbul resmen işgal edilmişti.

¹ Süreç hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Akşin, Sina. *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele*, c. 1. Türkiye İş Bankası Yayınları, 1998; Akşin, Sina. *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele*, c. 2, Cem Yayınevi, 1992; Tansel 1991; Selek, Millî Mücadele, c. 1. Örgün Yayınları, 1982.

² Yayımlanan bildirinin metni için bkz. Atatürk 283-284.

Kararlaştırılan işgal adımları dışında, Şehzadebaşı Karakolu işgal edilmiş, Meclis-i Mebusan basılarak milletvekillerinden Rauf ve Vasıf Beyler tutuklanmıştı. Bu isimleri haricinde Millî Mücadele yanlısı daha birçok kişi tutuklanarak Malta'ya sürgüne gönderilmişti (Erdem 683-684). Mustafa Kemal Paşa işgal hadisesini sıcağı sıcağına İstanbul'dan aldığı telgraflarla bir süre takip etme imkânı bulmuştu. Telgrafçıların başında Manastırlı Hamdi'nin özel bir yer tuttuğunu Mustafa Kemal Paşa'nın övgülerinden anlamak mümkündür. Telgrafların gönderildiği merkezler işgal edilince muhabere de kesilmişti (Atatürk 281-282).

Çalışmamıza konu olan Şehzadebaşı'ndaki Karakol, 10. Kafkas Tümeni'nin karargâh binası idi. Bu binada karargâh erleriyle Tümenin mızıkacı erleri bulunuyordu. 16 Mart 1920 sabahı 50-60 kişiden oluşan bir İngiliz birliği sabah 05.45'te Karargâh önüne geldi. Karakolda 61 Türk askeri bulunuyordu. Karargâha giren İngiliz askerleri Türk askerlerine ateş açtı. Açılan ateş sonunda, Türk askerinden dört şehit, 10 yaralı vardı. Yaralılardan biri daha sonra şehit olmuştu (Şehzadebaşı Baskını Hakkında Beyazıt İnzibat Subayının Raporu 488).³ Nur Bilge Criss, İstanbul'un resmen işgaline İngiliz kuvvetleri tarafından Şehzadebaşı'ndaki 10. Kafkas Tümeni kışlasından başladığını ve bunun bir tesadüften ibaret olmayıp, Tümen ve Komutanı Kemalettin Sami Bey'in "Karakol grubuna" bağlılıkları sebebiyle böyle bir tercih yapıldığını belirtmiştir (167-168).

Cumhuriyet gazetesine göre, şehitlerden yalnız üçünün cenazesi Eyüp'te Bahariye Caddesindeki mezarlığa defnedilmişti. Eyüp semtine getirilerek tören yapılmadan defnedilen bu üç kişinin Şehzadebaşı faciasının şehitleri olduğu anlaşılınca Eyüp gençleri şehit askerlerin mezarlarının civarına başka cenaze defnedilmemesini sağlamışlardı.

Millî Mücadele'den sonra Eyüp gençleri bu şehitlerin isimlerini tespit etmiş, her birine mezar kitabesi yazdırmış ve bulundukları yeri bir duvar ile diğer mezarlardan ayırmış, hatıralarını yaşatmak için de her sene 16 Mart'ta bir tören yapılmasına karar vermişlerdi (*Cumhuriyet*, 17 Mart 1925).

Vakit gazetesi, 1925 yılında Eminönü Zabıta-i Belediyesi Merkez Memuru olan Cemal Bey tanıklığı ile olaya dair şu bilgileri vermektedir:

O vakit Eyüp'te inzibat zabiti bulunuyordum ve o gece Bahariye'de İplikhane hastahanesinin ittisalindeki inzibat karakolunda nöbetçi idim. Sabaha karşı İstanbul Kumandanlığı santralinden, inzibat bölük kumandanı

³ Şehitler: Onbaşı Veli oğlu Mehmet, Çavuş İbiş oğlu Abdullah, Kadir oğlu Ömer Osman, Ahmet oğlu Nasuh. Yaralılar: Onbaşı Mustafa oğlu Mehmet Pehlivan, Er Mustafa oğlu Hafız İbrahim, Er Mehmet oğlu Hasan, Er Hasan oğlu Abidin, Er Hüseyin oğlu Mehmet, Er Şakir oğlu Maksut, Er Hasan oğlu İsmail, Er Halil oğlu Osman, Onbaşı Süleyman oğlu Musa, Er Hasan oğlu Bekir. Kayıp: Osman oğlu Mehmet. Mustafa Kemal Paşaya ulaşan telgraflarda altı şehit ve 15 yaralıdan bahsedilmektedir (Atatürk 281-282).

Selami Bey telefon ederek bir İngiliz zırhlısının köprüye yanaşıp asker ihraç ettiğini ve Şehzadebaşı'ndaki Onuncu Fırka Karargahının zenci askerler tarafından basılıp birkaç askerimizin şehit edildiklerini, müsadememin elyevm devam etmekte olduğunu ve şimdi de santrale vaziyet etmek üzere İngiliz askerlerinin geldiğini haber verdi.

(...) Beş dakika sonra telefonla Kumandanlığı aradım. Cevap verilmedi. Bu, muhaberenin kat' edildiğine vazih bir işaretti. Bu vaziyet muvacehesinde maiyetimdeki inzibatlardan itimad ettiğim bir kaçını yanıma alarak Defterdara kadar gittim. Orada bir süvari neferine tesadüf ettim. Bu süvari bendenize bir tezkire getiriyormuş. Bu tezkirenin muhteviyatı şuydu: "Dört şehidimiz var. Bunları bir arabaya koyabildik. Size gönderiyoruz. Lazım gelen şeyi yapınız." Tezkireyi gönderenler ise, Kumandanlıktaki hafi teşkilatımıza dahil arkadaşlarımız idi.

Biraz sonra araba geldi. Eyüp Camiinin önünde arabaya atladım ve hastaneye götürdüm. Şehitler arabaya istif edilmiş bir hâlde idi. Birisinin gırtlığı, hunhar bir insan dişıyla parçalanmış, üçünün de kasık ve kalplerinden süngüler geçirilmişti. Vaziyetleri gösteriyordu ki uykuda iken bu hale getirilmişler. Hastaneden sonra uzun boylu merasim maalesef yapamadık. Camiye götürdük. Gusül ettirdik. Ve bu aziz vücutları al kefenlere sardık. Birçok gençlerimiz Eyüp müdafaa-i hukuk azalarının ve ahalinin iştirakiyle namazlarını kılarak medfun bulundukları şimdiki yerin, biraz ilerisinde izhar olunan makberelerine tevdi ettik. Etraflarına bir parmaklık ve üzerlerine al boyayla yazılı taşlar koyduk (*Vakit*, 15 Mart 1925).

İstanbul'un işgali Millî Mücadele açısından kırılma noktalarından biridir. Türk milleti için kurtuluşa giden yolun İstanbul'dan değil Anadolu'dan, Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki direniş hareketinden geçtiğinin anlaşılması ve Ankara'nın bir merkez hâline gelmesi açısından oldukça önemlidir. Bu bağlamda İstanbul'un işgaline gösterilen tepkiler millî bilincin uyandırılması, millî birlik ve beraberliğin sağlanması, korunması ve sürdürülmesi açısından da oldukça önemlidir. Bu nedenle İstanbul'un işgaline tepkiler ve şehitleri anma etkinlikleri sadece savaş yıllarıyla sınırlı kalmamış, sonraki yıllarda da devam etmiştir. İşgale tepkiler ve şehitleri anma etkinlikleri *Anadolu'da Yenigün*, *Akşam*, *Cumhuriyet*, *Hakimiyet-i Milliye*, *İkdam*, *Kurun*, *Milliyet*, *Son Posta*, *Son Saat*, *Tan*, *Tevhid-i Efkâr*, *Vakit*, *Ulus* ve daha pek çok gazetenin sayfalarına yansımıştır. Ancak gerek içerik gerekse gazete sayısının fazlalığı dolayısıyla bunların tamamına makalemizde yer vermek mümkün gözükmemektedir. Bu gerekçelerle çalışmamızda 1920 yılında gerçekleşen bu hadiseye dair yıl dönümlerinde gazetelerde yer verilen haber ve anma etkinlikleri 1922'den başlayarak, 1928'de Latin harflerinin kabulüne kadar olan süreçle sınırlandırarak İstanbul ve Ankara'da yayımlanan Türk gazeteleri üzerinden ele alınmıştır.

İşgale karşı İstanbul ve Ankara basınında farklı bir tutum sergilendiği görülmektedir. *Hakimiyet-i Milliye* ve *Anadolu'da Yenigün* gazetelerinden

oluşan Ankara basını işgale tepki göstermiştir. *Hakimiyet-i Milliye*'de bu hususta kısa yazılara rastlanırken, *Anadolu'da Yenigün* gazetesinde ise tepkiler daha geniş yer bulmuştur. İstanbul basınında ise durum farklıdır. İşgal kuvvetlerinin İstanbul'dan ayrıldığı 6 Ekim 1923'e kadar İstanbul basınında doğal olarak kimi yıllar ya bilgi yoktur ya da çok cılız kısa yazılar görülmektedir. Bu durum işgal altında olmalarından olsa gerek.

İstanbul basını Mondros Mütarekesi'nin ardından 13 Kasım 1918'de başlayan fiilî durum karşısında aykırı tavır sergileyenler olsa da genel olarak öncelikle işgallerin geçici olduğunu vurgulayan yayınlar yapmıştı. İstanbul yönetiminin de etkisiyle gidişatı anlamaya çalışmış, bu yüzden de müttefikler aleyhinde açıkça tavır almak istememişti. Eleştirilerin odağında daha çok Yunanistan ve İstanbul Rumları olmuştu. İstanbul'un 16 Mart 1920 tarihinde resmen işgal edilmesiyle birlikte ise işgal güçleri basını kontrol altına almaya çalışmış ve sansüre tabi tutmuştu. Hatta *Yeni Gün* ve *İleri* gazetelerinin matbaaları basılmış, gazetelerin sahipleri Yunus Nadi ve Celal Nuri Beyler tutuklanmış, diğer direniş taraftarı gazeteler de rahat yayın yapamaz hâle gelmişlerdi. Matbaaları basılan, sahip ve yazarlarından bazıları tutuklanan gazeteler yayınlarına birkaç gün sonra devam edebilmişlerdi. İşgal güçleri yazarlar ve gazeteciler dışında birçok devlet yetkilisi, mebus, eğitimci ve askeri de tutuklayarak farklı kesimlere işgalin kabulü konusunda mesaj vermek istemişlerdi. Ankara ve Anadolu'nun farklı bölgelerinde yayımlanan Türk gazeteleri İstanbul'un resmen işgaline karşı tepkilerini oldukça sert dile getirirken, İstanbul'daki Türk basını büyük oranda susturulmuştu (Güllü, 2023). Dolayısıyla İstanbul gazetelerinde işgalin yıl dönümü ve şehitlere dair ilk yazı veya haberlere işgalin sona erdiği 6 Ekim 1923 tarihinden sonraki ilk yıl dönümü olan Mart 1924 tarihinde rastlamaktayız.

İşgal ile ilgili dikkat çeken bir başka durum ise işgal esnasında Şehzadebaşı Karakolu'nda şehit düşen askerlerle ilgili anma törenlerine dairdir. İstanbul'un düşman işgalinden kurtulduğu 6 Ekim 1923 tarihi kurtuluş günü kabul edilmiş ve gazetelerden, hemen ertesi yıl, 5 Ekim 1924 tarihinde "Kurtuluş Bayramı" kutlamalarının yapılmaya başlandığını görmekteyiz (Kalemlî, 2018). Oysa Türk basınında 1925 yılına kadar İstanbul'un işgali münasebetiyle yazılan yazılara rastlanmakta ama işgal esnasında hayatını kaybeden şehit askerler için anma törenlerinin yapıldığına dair bir kayda rastlanmamaktadır. Dolayısıyla İstanbul'un işgali sırasında Şehzadebaşı Karakolu'nda şehit düşenler için 1925'te ilk defa bir anma töreni yapıldığı (*Cumhuriyet*, 17 Mart 1925) ve bu tarihten itibaren her yıl bu anma törenlerinin tekrarlandığı anlaşılmaktadır.

1-İşgal Sürecinin Basına Yansımaları (1922-1923)

İstanbul'un işgaline dair yazılara en erken tarihte, işgalin ilk yıl dönümü olan 1921 yılında değil de ikinci yıl dönümü olan 1922 yılında Ankara basınında rastlanmaktadır. *Anadolu'da Yenigün* gazetesinin 16 Mart 1922 tarihli

sayısının ilk sayfası neredeyse tümüyle bu konuya ayrılmıştır. Yapılan değerlendirmede, Millî Mücadele devam ettikçe İstanbul'da da Türk milleti ve bu milletin hakiki sahibi ve efendisi olan köylünün hâkim olacağını, İstanbul'un feci işgalinin hayırlı bir felaket olarak değerlendirilebileceğine, bu işgalden dolayı halk ve köylü hükûmetinin⁴ ortaya çıktığını, mutlu günlerin yakınlaştığına değinilmiştir. Bu bağlamda gazete; işgalin Millî Mücadele'nin gelişimine katkıda bulunduğu vurgulanmıştır. Yazı da ayrıca Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın 1 Mart 1922 tarihinde Meclis'te yaptığı konuşmadan "İstanbul şehri, millerimizin namütenahi mesai ve fedakârlığı muhassasasının tecelligâhıdır. Filhakika; milletimizin maddi ve mânevi varlığını îlâ eden âbidat ve müteessat ve asarı medeniye İstanbul'da tekasüf ettirilmiştir... Binaenaleyh İstanbul bizce çok kıymetlidir, çok ehemmiyetlidir..." bölümlerini alıntılarla İstanbul'un manevi ve kültürel değeri hatırlatılmıştır. (*Anadolu'da Yenigün* 16 Mart 1922)⁵.

Aynı sayıda Yunus Nadi, "16 Mart" adlı yazısında, İstanbul'un işgali ile İngilizlerin Türkiye'yi dört taraftan kuşatarak Türk milletinin çözülme ve yok olmasına sebep olacaklarını düşündüklerini, oysaki Ankara'da TBMM'nin açılmasına imkân tanıyarak Türk milletinin düşmana karşı yeniden silaha sarılmasına yol açtığını yazmıştır. TBMM'nin ilk hedeflerinden birini İstanbul'un kurtarılması olarak belirlediğini, emin adımlarla buna doğru yöneldiğini, gelecek yıl dönümünde bunun gerçekleşmesini ve İstanbul'un en geniş şekilde hürriyeti teneffüs etmesini arzu ettiklerini ifade etmiştir (*Anadolu'da Yenigün*, 16 Mart 1922).

İstanbul gazetelerinden *Vakit* ise, 16 Mart başlığı ve bir cümle ile İstanbul'un iki sene önce işgal edildiğini yazmıştır (*Vakit*, 16 Mart 1922). Gazetede bunun dışında başka bir bilgi yer almamıştır. Muhtemelen gazete İtilaf işgal

⁴ *Yenigün* gazetesi, yayın hayatına 2 Eylül 1918'de İstanbul'da başlamıştır. Gazetenin sahibi ve başyazarı Yunus Nadi (Abahoğlu) Bey, İstanbul'un işgalinden sonra Anadolu'ya geçmiştir. Gazete, 9 Ağustos 1920'den itibaren *Anadolu'da Yenigün* adıyla hayatına devam etmiştir. Bu tarihten sonra Bolşevizm'e kaymıştır. 11 Mayıs 1924 tarihine kadar Ankara'da yayınlarına devam etmiş, daha sonra İstanbul'a taşınarak isim değişikliğine gitmiş ve "Cumhuriyet" adını almıştır (Arıkan 2022).

⁵ Bu sözler Mustafa Kemal Paşa'nın TBMM'nin 3. Yasama Yılı açılış konuşmasından alınmıştır. Mustafa Kemal Paşa konuşmasının devamında; "Bunun içindir ki İstanbul şehrinin emniyetini her türlü halden mâsun bulundurmak umdei asliyesi Misâkı Millîmizin dördüncü maddesinde en kuvvetli prensiplerimizden birini teşkil etmektedir. (Alkışlar) Bugün düşman işgali altında bulunmak felâketiyle gıryan olan bu talihsiz şehir halkının, bu bizim aziz kardeşlerimizin dâvayı millîye olan âlâka ve rabıtalarını ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetine kalbî sadakatlerini hiçbir kuvvetten yılmıyarak, izhar ve ispatla gösterdikleri maddi ve bilhassa mânevi fedakârlığı lisani takdir ile yâd ederim... Bu kıymetli kardeşlere içinde bulundukları nekbet eyyamının, uzak olmanın istihlâs günleri karşısında ebediyen mahkûmu üful olacağını hatırlatırım" sözleriyle İstanbul'a verdiği önemi ortaya koymuştur. T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, I. Dönem, c. 28, i:1, 1.3.1338, s. 12.

yönetiminin tepkisini çekmekten imtina ettiği için hadise ile alakalı daha fazla bilgi vermemiştir.

İşgalin üçüncü yıl dönümüne gelindiğine Millî Mücadele'nin askerî aşaması sona ermiştir ancak İstanbul hâlâ işgal altındadır. 20 Kasım 1922'de başlayan Lozan Konferansı görüşmeleri 4 Şubat 1923'te kesintiye uğramıştır. İstanbul gazetelerinden *Tevhid-i Efkâr* işgalin yıl dönümünde Ankara gazetelerinin işgale dair yazılar yazıp tenkit ettikleri bilgisini okuyucularıyla paylaşmış, bunun dışında işgale dair herhangi bir malumat gazete sayfasında yer almamıştır (*Tevhid-i Efkâr*, 16 Mart 1923). İstanbul bu tarihte işgal altında bulunduğu için gazetenin ancak bu kadarına yer verebildiği anlaşılmaktadır.

16 Mart'ın yıl dönümlerinde Ankara gazetelerinden sadece *Anadolu'da Yenigün*'ün yıl dönümünde bir yazı yayınladığı görülmektedir. Bu yazıda işgal süreci kısa bir şekilde özetlendikten sonra, Türkiye'nin bu acı hatırayı unutmayacağı ifade edilmiştir (*Anadolu'da Yenigün*, 16 Mart 1923).

Tevhid-i Efkâr 17 Mart 1923 tarihli sayısında, şu ifadelere yer vermektedir: “16 Mart 336'da İstanbul işgal felaketine uğramış, fakat bu işgal aynı zamanda vatanın istihlasını temin eden Mücahede-i milliye'nin mebdei olmuştur”.

2-Zaferin Ardından Anlatı Değişimi: Anmanın Resmîleştirilmesi ve Hafıza Siyasetinin İnşası (1924-1925)

4 Ekim 1923 tarihinde son İtilaf kuvvetlerinin şehirden ayrılmasıyla İstanbul işgalden kurtulmuştur. İstanbul'un kurtarılması, 1924 yılındaki yıl dönümü yazılarına belirgin bir değişim getirmiştir.

Anadolu'da Yenigün gazetesi, kısa bir yazıyla, “uğursuz 16 Mart 1920'de” büyük bir tehlikeye sürüklenen Türkiye'nin 1924'teki yıl dönümünü tam bir bağımsızlık ve huzur içinde idrak ettiğine değinirken (*Anadolu'da Yenigün*, 16 Mart 1924); İstanbul gazetelerinden *Tevhid-i Efkâr* ise yıl dönümü münasebetiyle çok uzun bir yazı yayınlamıştır. Önceki yıllarda İstanbul gazeteleri işgalin yıl dönümünde ya işgale hiç değinmemiş ya da işgali kısa cümlelerle geçiştirmişken, 1924 yılında *Tevhid-i Efkâr* gazetesinin böyle uzun bir yazı yayınlamasında yukarıda değindiğimiz üzere 1923 yılında İstanbul'un işgalden kurtarılmış olmasının etkisi vardır. *Tevhid-i Efkâr* 16 Mart 1924 tarihli nüshasında yayınladığı kapsamlı analizde; işgali “unutulmaması gereken önemli bir gün” ilan etmiştir. Yazı, İngilizlerin Türkleri esir etmeye çalıştığını ama Türklerin boyun eğmeyen bir millet olduğunu vurgulamıştır. Şehzadebaşı'ndaki silahsız askerlerin uykuda katledilmesi, bu direniş ruhunun kutsandığı bir olay olarak sunulmuş ve yazıda geçen “Türk'ü esir etmek, Türklüğü öldürmek istemişlerdi” cümlesi, işgalin yalnızca siyasi değil, varlıksal bir tehdit olarak da kodlandığını göstermektedir. Gazete ayrıca, “Şehitlerini unutan, kahramanlarına hürmet etmeyen, vatan yolunda can veren fedakârlarına karşı kayıtsız kalan bir milletin kurtuluşu imkânsızdır. Yine, uğradığı felaketleri,

hakaretleri, zulümleri unutan bir millet aynı şeyleri yaşaması kaçınılmazdır” ifadesiyle, geçmişin anımsanmasının ulusal varlık için bir ön koşul olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda, 16 Mart şehitleri için bir anıt yapılması çağrısı da yapmıştır. Zira 16 Mart’ta şehit edilenler için bir anıt yoktu. Şehitlerin komutanı olan Kemaleddin Sami Paşa’nın bir ara bu konuda bir teklifte bulunduğunu ama bunu kimsenin dikkate almadığını belirten gazete, şehitlerin unutulmuş gibi olduğunu, şehitlerin siyaset edebiyatı yapmak için ara sıra anılsa da sonra bu anmanın da unutulmakta olduğuna dikkat çekmiştir. “Bu nankörlük devam ederse”, gelecekteki nesillerin o günün neslini bencillikle ve nankörlükle suçlayacaklarından söz eden gazete, 16 Mart şehitleri için yapılacak bir anıtın millî ve vatani bir görev olduğuna ve anıt için yapılacak masrafın da çok görülmemesi gerektiğine değinmiştir. Gazetenin anıt konusundaki çağrısı, kolektif hafızayı simgesel bir mekâna dönüştürme çabasının bir ürünüdür ve bu çağrıyla birlikte gazete, ilk sayfasında şehitler için yapılabilecek anıta dair örnek olarak gazete ressamlarından Ali Cemal Bey’in bir anıt projesi resmine de yer vermiştir (*Tevhid-i Efkâr*, 16 Mart 1924).

Gazetelerde 1925 yılına kadar sadece İstanbul’un işgaliyle ilgili yazılara rastlanmaktayken, bu tarihten itibaren İstanbul’un işgali hakkında yazılanların yanında, gazete sayfalarında bir de 16 Mart şehitlerini anma programı ilk defa yer almaya başlamıştır. 1925’ten itibaren, yalnızca yazılarla değil, törenlerle de bugün anılmaya başlanmıştır. Aşağıda ayrıntısıyla verildiği üzere; Eyüp Sultan Gençler Cemiyeti öncülüğünde ilk kez 16 Mart şehitlerini anma programı yapılmıştır. Törenin yapısı, devlet erkânının, eğitim kurumlarının, cemiyetlerin ve halkın birlikte hareket ettiği kapsamlı bir organizasyon şeklindedir. Şehitlik ziyaretleri, dualar, mevlitler ve öğrencilerin katılımıyla, 16 Mart artık kamusal ve ritüelleşmiş bir hafıza pratiğine dönüşmüştür. 1925 yılındaki anma programının, sonraki yıllarda da neredeyse aynı program olarak uygulandığını da belirtmek isteriz.

1925 yılında Eyüp Sultan Gençler Cemiyeti tarafından üç bin lira bütçeyle bir şehitlik yapılmıştı. Cemiyet üyesi gençler ayrıca 16 Mart’ın yıl dönümünde bir anma programını hazırlamışlardı (*Vakit*, 15 Mart 1925). Gazetelerde yer alan anma programı da Eyüp Sultan Gençler Cemiyeti tarafından hazırlanan bu programdır.

15 Mart 1925 tarihli *Vakit* ve *Cumhuriyet* gazeteleri hazırlanan anma programına yer vermişlerdir. Programın tören akışı şu şekildedir:

1. Davetliler saat dokuzdan on buçuğa kadar Eyüp’te Defterdar caddesinde Halk Fırkası binasında toplanacaklar.
2. Saat 10.30’da Cemiyet namına Dr. Hilmi Bey hazır bulunan kalabalığa bir konuşma yapacak.
3. Saat 11.00’da mezkûr binadan hareketle, şehitlerin mezarının bulunduğu yere gidilecekti. Tören alanında düzen şu şekilde olacak:

- a) Sağ sol cemahta mektep talebeleri
- b) Polisler, asker ve jandarma kıtaları
- c) Ümera-i askeriye ve mülkiye, müderrisin kiram ve matbuat, Cemiyet-i Umumiyyeyi Belediye ve Meclis İdare-i Vilayet azaları
- d) Siyasi partiler ve yardım cemiyetleri, Eyüp ahalisi, öğretmen ve öğrenci cemiyetleri, çiftçiler ve esnaf ve amele cemiyeti üyeleri.

4. Kabristanda hatm-i şerifin ikmalini müteakip Camii Kebir İmamoglu Sakıb Efendi tarafından dua okunarak, şehidanın ruhuna ithaf edilecek.

5. Eyüp Gençler Cemiyeti namına azadan bir zat tarafından şehitlerle ilgili bir konuşma yapılacaktır.

Öğleden sonra Cami-i Kebir'de mevlithan hafız Abdülhalik ve Fehmi Efendiler tarafından Mevlid-i Şerif kıraat olunacak (*Cumhuriyet*, 15 Mart 1925; *Vakit*, 15 Mart 1925).

16 Mart günü anma törenine katılmak isteyenler sabah saat dokuz buçuktan itibaren Eyüp Halk Fırkası şubesinin yeni binasında toplanmaya başlamıştır. Şehitleri anma programı İstiklal Marşı ile başlamıştır. Saat 10.30'da Cemiyet namına Dr. Hilmi Bey kürsüye çıkıp törene katılanlara "hoş geldiniz" demiş ve kısa bir konuşma yapmıştır. Tam saat 11.00'de kafilenin sağ ve solunda mektep talebeleri, polisler, asker ve jandarma müfrezesi, zabitan, erkân-ı hükümet, Darülfünun, medreseler, matbuat temsilcileri, siyasi fırka azaları, Cemiyet-i Hayriye, esnaf heyetleri, amele mümessilleri şehitliğe doğru yola çıkmışlardır. Şehitlerin bulunduğu yere varınca, muhtelif hafızlar tarafından Kur'an-ı Kerim'den sureler ve ardından Eyüp Camii hatiplerinden Abdülhalik ve Fehmi Efendiler tarafından Mevlid-i Nebevi okunmuştur. Devamında Eyüp Sultan Gençler Cemiyeti üyesi Ziya Bey 16 Mart 1920 günü yaşananlar hakkında bir konuşma yapmıştır. Konuşmanın ardından törende bulunanlar tarafından Fatihalar okunmuş ve aziz şehitlerin ruhuna ithaf olunmuştur. Öğleden sonra da Eyüp Cami'sinde 16 Mart şehitleri için bir mevlit okunmasıyla tören sona ermiştir (*Son Saat*, 16 Mart 1925; *Vakit*, 17 Mart 1925; *Cumhuriyet*, 17 Mart 1925).

Sonraki yıllarda gazetelerde Eyüp Sultan Gençler Cemiyeti tarafından anma töreni programı hazırlandığı ve uygulandığına dair herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Gazetelerden anma törenlerinin vilayet tarafından oluşturulan Düzenleme Kurulu'na havale edildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca gazetele- rin sayfalarında törene dair bilgilerin yanında günün anlam ve önemi hakkında değerlendirmelere de rastlanmaktadır.

Vakit gazetesine göre, beş sene önce İstanbul üzerine çöken kâbus, Türk milletine yılları zehretmişti. Anadolu'da yanan özgürlük ateşinin kızıl ışıkları İstanbul'a ulaştıktan sonra bu kâbus sona ermiştir. Beş yıl sonra 16 Mart sabahında İstanbul gözlerini hürriyet içinde açarken beş sene önceki uğursuz günü unutmamıştır (*Vakit*, 16 Mart 1925).

Son Saat gazetesine göre, 16 Mart, kalpler üzerine “ateşten rakamlarla yazılmış facialı bir tarihtir”. 16 Mart 1920 sabahında evlerinden çıkan İstanbullular, köşe başlarında duvarlara yapıştırılmış beyannameleri okuyordu. “İngiliz kumandanının imzası üstünde bir sürü karakuşu birbiri üstüne yığılmış ve her satırın arasına büyük punto harflerle dizdirilmiş ‘idam!’ kelimeleri istif edilmişti.”⁶ Devamında o gün yaşananlara kabaca değinildikten sonra, “işgal senelerinin nikbet acısını her İstanbullu bağrında taze bir yara hâlinde saklıyor”, denilmektedir (*Son Saat*, 16 Mart 1925).

Bu dönemde, *Cumhuriyet* ve *Hakimiyet-i Milliye* gibi Ankara merkezli yayın organlarında, 16 Mart anmalarının artık doğrudan “millî kimliğin tes-cili” işleviyle sunulduğu da söylenebilir. Bu gazetelerdeki haberlerde işgalin ve direnişin anlatımı, yeni rejimini doğuran tarihsel bir kırılma olarak sunulmuştur.

Cumhuriyet gazetesi, 16 Mart’ın yıl dönümü münasebetiyle yaptığı değerlendirmede sayfalarında şu bilgilere yer vermiştir: Beş sene önce İngilizler, Millî Mücadele’nin başarısına bir darbe vurmak hırsıyla İstanbul’u resmen işgal etmiş ve “o gün patlayan silah sesleri bütün milletin kalbgâhına zırlı oklar gibi tesir etmişti”. Ancak Türk milletinin fedakârlıkları, Türk ordusunun zaferi neticesinde işgal sona ermişti. Yine de o işgal günlerini ve düşmanlara karşı her zaman güçlü ve birlik hâlinde bulunmanın zorunlu olduğu unutulmamalıdır (*Cumhuriyet*, 16 Mart 1925).

Hâkimiyet-i Milliye gazetesi, yıl dönümü münasebetiyle, gazetelerin 16 Mart’ın hüznünlü hatırasına değinmekte ve “Türklüğü öldürmek maksadıyla indirilen bu darbenin bilakis millî ruhu takviye ederek büyük halas günlerinin

⁶ Bahsedilen beyanname şu olmalıdır:

“Dersaadet ahalisine, Dersaadet’e bulunan İtilaf Kuvvetlerinin vikayesi için atideki beyannamenin tamimi lüzumuna binaen: Zirde vazîi’l-imza, Dersaadet Müttefikin Kolu Kumandanı ber vech-i ati beyan ederim: Ahalinin kemal-i sükunetle hareket ve mümkün olduğu kadar mu’tad-ı zatilerine devam etmesi icap eder. Ahali bu suretle hareket ve İtilaf Kuvvetleri’ne karşı harekât-ı düşmananeden ictinab ederse cihet-i askeriyeye-i müttefika tarafından müdahaleye maruz kalmayacakları gibi hayatları hiçbir tehlikeye duçar olmayacak ve serbesti-i şahsiyyeleriyle emvallerine riayet edilecektir. Fakat ahali bu husustaki vazifesini ifa etmediği takdirde icabat-ı harp, ibret-i misal teşkil edecek bir ceza istilzam ettirecektir. Binaenaleyh her kim olursa olsun, evamirime muhalif veya kıtaat-ı müttefika veyahut mezkûr müttefikin kıtaatına mensup bir şahsa düşmanane veya zararcuyane veya asayiş-i umumiyenin ihlalini intaç edecek veya düşmanlarına muavenet edebilir bir harekette veya hareket teşebbüsünde veyahut iş bu beyannamenin ahkâmına muhalif bir harekette bulunursa Divan-ı harp tarafından mahkeme ve idam veya cürmün istilzam edeceği daha hafif bir ceza ile hükmedilecektir. Balada zikr olunan muzır harekât her kimin olursa olsun demiryollarını, cadde, köprü, telgraf ve telefon tellerini, su veya ziya mahzen ve sistemlerini ve levazım-ı askeriyeyi şamildir. 16 Mart 1920, Dersaadet Müttefikin Kolu Kumandanı H. F. M. Wilson Lieutnant” (Güner ve Kabataş 296-297).

mevlidi olduğunu” söylediklerini vermekle yetinmiştir (*Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Mart 1925).

3-Kurumsallaşan Anma Biçimleri (1926-1928)

1926 ve 1927 yıllarında törenlerin örgütlenmesi, devlet ve sivil toplum iş birliğinin arttığını gösterirken, 1928 anmaları, kitleselliği ve kurumsallaşmasıyla dikkat çekmektedir.

1926 yılında daha sade ancak düzenli bir tören gerçekleştirilmiş, yerel bürokratlar ve halkın katılımıyla Eyüp'teki şehitlik ziyaret edilmiştir. Törenlerde resmî kurumların daha belirgin rol alması, işgal anmasının devlet politikasıyla bütünleştiğini göstermektedir. Bu dönemde anma yazıları yeniden ağırlık kazanmıştır. *Milliyet*, *Vakit* ve *Cumhuriyet* gibi gazeteler, İngilizlerin saldırgan tavrını ve Türk halkının bu işgale karşı gösterdiği dik duruşu hatırlatarak işgalin ulusal bir uyanışa vesile olduğunu belirtmişlerdir.

1926 yılına ait yararlandığımız gazetelerde 1925'tekine benzer anma programına dair bilgilere rastlanmamaktadır. Bu konuda farklı bir uygulama görülmektedir ve anma töreni şu şekilde gerçekleşmiştir: Eyüp Ahz-ı Asker Şubesi Reisi Mehmet Ali, Polis Merkez Memuru Nureddin, Zabıta-i Belediye Memuru Talat, Muavini Necmeddin, Başımam Sakıp, Eyüp İdman Kulübü Reisi (Vakit gazetesine göre Saadeddin; Cumhuriyet gazetesine göre Şahap) beylerle Eyüp eşraf ve ahalisi 16 Mart günü öğle namazının ardından Hazreti Halid türbesi önünde toplanarak hep birlikte İplikhane Kışlası karşısındaki 16 Mart şehitlerinin mezarlarını ziyaret etmişlerdi. Şehitlerin hatıralarını anarak ruhlarına Fatihalar okumuşlardır (*Vakit*, 17 Mart 1926; *Cumhuriyet*, 17 Mart 1926).

1926'da daha çok, 16 Mart yıl dönümüne dair yazılara rastlamaktayız. *Milliyet* gazetesi, 16 Mart 1920 sabahı yaşananları anlattıktan sonra, şu yorumlara yer vermektedir: İstanbul halkı, İşgal Komutanının beklediği sabır ve sakinliği sergiliyordu. Ama bu tavır, onun anlamak istediği manada bir bekle-yiş değildi. İstanbul halkı, asıl yok edilmek istenenin Anadolu Millî Mücadelesi olduğunu ve İstanbul'un işgali gibi beyhude bir hareketin Millî Mücadele'yi akim bırakamayacağını her hâliyle anlatıyordu. İngilizler Galata rıhtımına yanaştırdıkları “İrondok” (Iron Duke) dretnotunun⁷ toplanını İstanbul'a çevirdiyse de samimi hiçbir Türk'ün yüreğinde bir korku yaratamadı. Herkes biliyordu ki bu zırhlı Anadolu toprağında bir varlık gösteremezdi. İşgal ancak İngilizlerle iş birliği içinde olan sınırlı bir grubu ikna edebilirdi. Oysaki bu işgal, İstanbul'da bağımsızlığa inananların ve Anadolu'da mücadeleyi sürdürenlerin inanç ve azmini bir kat daha arttırdığı gibi artık İngiltere ile anlaşmanın mümkün olmadığını ve düşmanı Türk topraklarından kovmanın şart

⁷ Wellington'un 1. Dükü Arthur Wellesley'in ismini taşıyan İngiliz Kraliyet Donanmasının bir zırhlısıdır.

olduğunu kanıtladı. Bu iman sayesinde ki bir gün zafer gelip çattı ve İstanbul'daki işgal kuvvetleri şanlı Türk sancağını selamlayarak buradan çekilip gitti. 16 Mart'ı tekrar hatırlarken Türk vatanını kurtarmak için temiz kanlarını dökmüş olan şehitleri hürmetle anmak gerekir (*Milliyet*, 16 Mart 1926).

Vakit gazetesine göre, 16 Mart'ın en büyük faciası, Şehzadebaşı Karakolu'nda uyumakta olan askerlerden dokuzunun en namert ve kasıtlı bir şekilde şehit edilmesiydi. Üstelik bu cinayeti kendisini en medeni devlet kabul eden bir devletin askerleri işlemişti. “O gün İstanbul’un ufkuna sabah, bu şehitlerin kanıyla boyanan kıpkırmızı bir gömlek gibi asılmış ve bütün beldeyi ıslak bir kan buğusu kaplamıştı” (*Vakit*, 16 Mart 1926).

Cumhuriyet gazetesine göre, düşmanlar, bütün Türkiye’yi 16 Mart günü şehit ettikleri Türk askerleri gibi boğmak istediler. Fakat o gün Şehzadebaşı'ndaki karakolun kapısında nöbet bekleyen Türk askerinin silahını düşmana teslim etmemesi ve canını vermeden İngilizleri içeri sokmaması onlara bir mesajdı ama onlar bunu anlamadılar. O Mehmetçikler gibi Türk milletinin de teslim olmayacağını ve ayağa kalkıp silaha sarılacağını düşünemediler. İstanbul’un işgali, İzmir’in işgalinden sonra Türkiye’de büyük bir uyanış meydana getirdi. Bütün millet savaştan başka bir çözüm olmadığı gördü ve kitle hâlinde ayaklanarak sonunda kurtuluşa erdi (*Cumhuriyet*, 16 Mart 1926).

1927 yılında anma törenleri daha görkemli bir hâl almıştır. Gazetelerde ise günün önemi hakkında yazılara ve yapılan anma örenine ait bilgilere rastlanmaktadır. *Milliyet* gazetesine göre, Fatih Sultan Mehmet’ten sonra ilk defa İstanbul herhangi bir fetih sonucu olmadan emperyalist bir mantıkla İtilaf devletleri tarafından işgal edilmişti. O gün şımarık İtilaf Devletleri askerlerinin işlediği cinayetleri ve rezaletlerini 1927’de her İstanbullu hatırlıyor. İşgalciler çekilinceye kadar “Türkün sıkılmış yumrukları çözülmedi.” 1927 yılının İstanbul’u artık “o melun ve iğrenç hayaletlerden azadedir” (*Milliyet*, 16 Mart 1927).

Vakit gazetesi, İstanbul 1927’de hür yaşıyorsa bunu 16 Mart’ta can verenlere borçlu olduğunu, yedi yıl öncesinin iyi hatırlanması gerektiğini belirterek, işgal günü yaşananlar hakkında bilgi vermiştir. Gazete “‘İrondok’un şerefli kahramanları (!) şehit askerlerimizin ölümlerini ayakları ile dürtüklediler. Sonra geri döndüler. Alacakaranlık içinde mağrur ve küstah kayboldular” diyerek, 16 Mart 1920 günü şehit edilenlerin mukaddes hatıralarını anmayı gerektiğini vurgulamıştır (*Vakit*, 16 Mart 1927).

Abidin Daver, *Cumhuriyet* gazetesindeki yazısında, işgalin Türk milletinin silkinişine zemin hazırladığı düşüncesini kristalize etmiş ve bu söylemle 16 Mart, bir son değil bir başlangıç, acının doğurduğu zaferin simgesi hâline getirilmiştir. Daver yazısında şu değerlendirmeleri yapmıştır: İşgalciler 16 Mart günü Türk’ün hayat hakkına kastettiler, “onu sindirmek ve öldürmek istediler”, fakat bu felaketten mutlu bir gün doğdu. 16 Mart’ta dökülen Mehmetçiğin kanları Türk milletine uyanışı, milletin “önündeki korkunç uçurumu

gösteren bir meşale" oldu. "İstanbul'un 16 Mart'ı, Ankara'nın 23 Nisan'ı doğurdu. O gün, boynuna esaret ve zillet zinciri geçirilerek öldürülmek istenilen Türk, hakikati anladı, silkindi, kırdı, yıktı. Nihayet kurtuldu ve yaşadı." Bu yüzden, 16 Mart hem acı hem kurtuluş günüdür. 16 Mart'ı kim unutabilir? 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgali, 16 Mart 1920 İstanbul'un işgali vücuttaki maddi yaralar değildir. "Bunlar aynı zamanda millî namusa, millî izzet-i nefse vurulmuş" yaralardandır. Bu yüzden, "asırlar geçse de iyileşmez ve unutulmazlar. Ebediyete kadar sürerler." İstanbul'da bir 16 Mart daha yaşanmaması için geçmişte yaşananlar unutulmamalıdır (*Cumhuriyet*, 17 Mart 1927).

Falih Rıfki'nin hem *Milliyet* hem de *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde yayınlanan "16 Mart" başlıklı makalesinde şu hususlara yer verilmiştir: 16 Mart sadece İstanbul'un işgali değil aynı zamanda Osmanlı saltanatının yıkılışını ve yeni Türk devletini doğuran önemli tarihlerden biridir. Bu tarih, büyük devletlerden merhamet bekleyen politikaların iflası manasına gelmektedir. Aynı zamanda birçok şüphe ve tereddütleri ortadan kaldırdı. Ardından bütün millet kurtuluş için yönünü Anadolu'ya ve Mustafa Kemal Paşa'ya çevirdi. Zihinler daha berrak bir hale geldi (*Milliyet*, 17 Mart 1927; *Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Mart 1927). Atay'ın bu yazısında, 16 Mart'ı, "Osmanlı saltanatının yıkılışı ve yeni devletin doğuşu" olarak nitelemesi, işgalin sadece bir işgal değil, tarihsel rejim değişikliğinin işareti olarak okunmasını sağlamıştır. Ayrıca, "Büyük devletlerden merhamet bekleyen politikaların iflası" şeklindeki yorumu, işgalin bir dış politika kırılması yarattığını ve halkı Anadolu hareketine yönelttiğini belirtmiştir.

Gazetelerde yer alan bilgilere göre 16 Mart 1927 tarihinde, Eyüp'teki mezarlarının başında 16 Mart şehitlerini anma töreni yapılmıştır. Anma Töreni Heyeti tarafından düzenlenen programa göre, törene katılanlar saat 13:30'da Defterdar'daki Halk Sineması'nda toplanmıştır. 13:30'da şehitliğe doğru hareket edilmiştir. Yürüyüş düzeninde, Halk Fırkası, Belediye, Tayyare Cemiyeti, Eyüp'teki 37. İlk Mektep ve Türk Ocağı tarafından hazırlanan çelenkler, 37. İlk Mektep İzçileri, polisler ve belediye zabıta müfrezesi, bando, bir bahriye müfrezesi, bir jandarma müfrezesi, okul öğretmen ve öğrencileri, askerî ve mülki idareciler, cemiyet üyeleri bulunuyordu. Saat 13:50'de şehitliğe gelinmiştir. Şehitliğe gelindiği zaman protokolde bulunanlar yerlerini almıştır. Bunlar Vali Süleyman Sami, Halk Fırkası Müfettişi İbrahim Tali, Sivas Mebusu Şemseddin, Belediye Başkanı Muhiddin, Belediye Başkan Yardımcısı Ali, Polis Müdürü Ekrem, Merkez Kumandanı Şakir Paşa, mazereti dolayısıyla katılamayan Kolordu Kumandanı Şükrü Naili Paşa namına Yaverleri Binbaşı Rıza, Bahriye Kumandanı Mehmed Ali, Kolordu ve Bahriye, Erkân-ı Harbiye'den üst düzey görevliler, Hilal-i Ahmer Reisi Ali Paşa, Celal Sahir, Emanet Şirketler Komiseri Halid, Mevzi-i Askeriye Müdürü Cemil Beyler, Tayyare, Himaye-i Etfal, Hilal-i Ahmer Cemiyetleri ve Halk Fırkası üyeleridir.

Anma Töreni Düzenleme Kurulu adına Bahriye Hukuk Müşaviri Ziyaeddin Bey uzun ve etkili bir konuşma yapmıştır.⁸ Ziyaeddin Bey'den sonra Müftü Efendi'nin yanında Eyüp Camii Şerifi İmamı Hafız Sakıb, Hafız Recep ve Müezzîn Hafız Halid, Musa Çavuş Camii İmamı Hilmi Efendi tarafından Kur'an-ı Kerim okunmuş, ardından Eyüp Başımamı Sakıb Efendi tarafından bir dua okunmuştur. Sonrasında Eyüp 37. İlk Mektep talebelerinden Muzaffer Efendi isminde bir öğrenci, "şehitlikte" adlı manzumesini ve aynı mektebin öğrencilerinden küçük bir kız da şehitlere ait bir mensur okumuştur. Daha sonra Cemiyet-i Umumiye Belediye üyelerinden Vasfi Raşit Bey bir konuşma yapmıştır.⁹ Bu konuşmayı takiben kara ve deniz müfrezeleri tarafından saygı eseri olarak beşer el silah atılmıştır. Ardından törene katılanların protokol önünde yaptıkları resmigeçitle tören sona ermiştir.

Törenden sonra Fatih Camii Şerif'inde 16 Mart şehitleri için bir mevlit okutulmuştur. Anma töreni münasebetiyle Düzenleme Kurulu tarafından Cumhurbaşkanlığı Mustafa Kemal Paşa'ya, Başvekil İsmet Paşa'ya, Büyük Millet Meclisi'ne, Müdafaa-i Milliye Vekâleti'ne telgraflar çekilmiştir. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'ya gönderilen telgrafta şu ifade yer almıştır: "Yarattığın büyük zaferin ilk şehitleri olan 16 Mart şühedasını gözyaşlarıyla selamlarken millî hürmet ve minnettarlığımızı zat-ı devletlerine teyiden arz eyleriz efendim" (*Milliyet*, 17 Mart 1927; *Vakit*, 17 Mart 1927).

1928 anmaları ise kitleselliği ve kurumsallaşmasıyla dikkat çekmektedir. Aşağıda görüleceği üzere; törenlerde yer alan beş bin kişilik kortej, askeri geçitler, öğrenci şiiirleri ve Mustafa Kemal Paşa'ya çekilen telgraflar, bu olayın artık resmî ulusal takvimde önemli bir simgeye dönüştüğünü ortaya koymaktadır.

1928 yılı yıl dönümünde yapılan tören ve anma programı *Milliyet*, *Vakit* ve *Akşam* gazetelerinde ayrıntılı bir şekilde yer almıştır. *Milliyet* gazetesine göre, sekiz yıl önce İstanbul işgal edilirken İtilaf Devletleri'nin sebep olduğu acı hatıralar unutulmayacaktır. Bu acı hatıralardan çıkarılacak dersler vardır. Düşmanları tarafından yok edilmek istenen bir millet onlardan merhamet dilenmek zilletine düşmemelidir. Aksine, böyle mağdur bir millet kendisinde mevcut olan gizli kuvvetleri öne çıkarmaya çalışmalıdır. İstanbul düşman askeri tarafından işgal edilirken ve donanmasının topları şehre çevrilirken Türk halkı bundan korkmadı. Çünkü Anadolu'da bir ümit güneşi doğdu ve Mustafa Kemal Paşa gibi bir rehberin kuvvet ve güven veren sözleri her Türkün kulağına ulaştı. Böylece Türk milleti kendini toparladı ve düşmanın kanlı planlarını kısa sürede başarısızlığa uğrattı (*Milliyet*, 17 Mart 1928).

Vakit gazetesine göre, sekiz yıl önce 16 Mart sabahı "bir haydut sürüsü" İstanbul'da ilerliyordu. 12 saat önce, "uğursuz rüzgârlar, sanki 'Kan yağacak!'

⁸ Konuşma metni için bk. *Vakit*, 17 Mart 1927; *Milliyet*, 17 Mart 1927.

⁹ Konuşma metni için bk. *Milliyet*, 17 Mart 1927.

Kana yağacak!’ diye felaketli bir haberle esmişti.” Bunun yansıması Şehzadebaşı Karakolu’ndaki facia olmuştu. İşgalcilerin “sadık köpekleri” de “Zito”¹⁰ şeklinde bağırıyordu. Türkiye o gün “içeriden, dışarıdan vurulmuştu”. Sokaklarda İşgal Orduları Başkumandanının ölümle tehdit eden beyannamesi asılmıştı. Üç yıl süren işgal süresince milletin kanıyla bağımsızlık güneşi yakılmıştı. Üç yıl sonra kazanılan zafer ile Çamlıca tepelerinde görünen Türk süngülerinin parıltısı “düşmanların gözlerini kamaştırmıştı.” Elde edilen zafere kaynağı, “Türk milletinin kanı, Türk şehitlerinin kemikleridir.” Mimarı da Gazi Mustafa Kemal Paşa’dır (*Vakit*, 17 Mart 1928).

Akşam gazetesine göre, İtilaf devletleri askerleri ve donanmasıyla Türk milletini tehdit etmeye çalışmıştı. Fakat bu tehdit Türkleri korkutmadığı gibi bekledikleri sonucun aksine bir sonuç vermiş ve Millî Mücadele’nin gelişmesine bir katkı sağlamıştı. Öyle ki Türk milleti birlikte işgale karşı düşmana karşı birleşerek zafere ulaşmış ve bağımsızlığını uluslararası anlaşmalar ile dünyaya kabul ettirmişti (*Akşam*, 17 Mart 1928).

Gazetelerde 16 Mart şehitlerini anma törenlerine dair bilgilere de yer verilmiştir. Milliyet gazetesi, 15 Mart 1928 tarihli sayısında, bir gün sonra Millî Mücadele’nin İstanbul’daki ilk şehitleri olan 16 Mart şehitleri için bir anma töreninin yapılacağını duyurmuş ve törende uygulanacak programın genel hatlarına da yer vermiştir (*Milliyet*, 15 Mart 1928). Anma programına dair benzer bilgiler *Vakit* ve *Akşam* gazetelerinde de yer almaktadır.

Gazetelerde yer alan bilgilere göre anma programı şu şekilde olması planlanmıştır:

Merasime saat 14.00’te başlanacaktır. Defterdar Mensucat Fabrikası karşısındaki Halk Sinemasında içtima edilecek ve saat 13.30’da makbure hareket olunacaktır.

Alay şu sırayı takip edecektir: Polis memurları, mızıka, asker, jandarma, zabıta-i belediye, mektepliler, erkân-ı ümerayı askeriye ve mülkiye ve cemiyetler.

Makberede de nutuklar irad edilecek ve şüheda ervahına da Eyüp camiinde bir mevlit kıraat olunacaktır (*Vakit*, 16 Mart 1928; *Akşam*, 17 Mart 1928).

Millî Türk Talebe Birliği 16 Mart günü yapılacak anma törenine halkın katılımını artırmak için bir ilan yayınlamıştı. İlanda, “İstanbul’umuzun işgali günü şehit edilen kahraman askerlerimizin tezkir-i namı için Eyüp’te 16 Mart Cuma günü saat 14.00’de yapılacak ihtifale bilimum Darülfünun ve Mekteb-i

¹⁰ Yunanca’da “yaşa” anlamında kullanılmaktadır. 1919’un 15 Nisan’ında İzmir’e çıkan Yunan birlikleri, rastladıkları Türk askerleri, subayları ve sıradan halkı “Zito Venizelos” yani “Yaşa Venizelos” diye bağırmaya zorlamışlardı (Bardakçı 2024).

Ali talebesinin iştirak etmesini ehemmiyetle rica ederiz” ifadeleri yer almıştır (*Milliyet*, 16 Mart 1928).

Ticaret-i Bahriye Müdür Muavini Müfit Necdet Bey’in başkanlığındaki düzenleme heyetinin hazırladığı programa göre, törene katılacaklar saat 14.00’ten itibaren Defterdar yakınındaki Mensucat fabrikası karşısındaki sine-mada toplanmışlardı. Törene Vali Mithat Bey, Merkez Kumandanı namına Emin Paşa, Şehremaneti Muhiddin, Polis Müdürü Şerif, Heyet-i Umumiye-i Belediye’den Hulki, Vasfi Raşid Beyler, Bahriye Kumandanı Ali Rıza, Ticaret-i Bahriye Müdür Muavini Müfid Necdet, Meclis-i Umumi Vilayet azasından Cemal, Oğuz Beylerle üniversite talebeleri, Kuleli askerî talebeleri, Eyüp ilk mektepler talebeleri, polis, jandarma, belediye zabıta müfrezeleri, bir bölük piyade ve bir bölük bahriye askeri, esnaf cemiyetleri ve daha birçok kişi katılmıştı.

Beş bini aşkın kişi saat 14.30’da Defterdar’dan hareket ederek Bahariye caddesini takiben şehitliğe gitmiştir. Saat tam 15.00’te düzenleme heyeti namına Dr. Hilmi Bey şehitlerin mezarları başında bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında özetle, 16 Mart işgal faciasının o felaketli dönemi bir daha görülmek istenmiyorsa kıyamete kadar unutulmaması gerektiğini söylemiştir.

Dr. Hilmi Bey’den sonra şehir adına İstanbul Belediyesi meclis üyelerinden Vasfi Raşid Bey bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında özetle, 16 Mart şehitlerinin Türklüğün yaşaması ve Mustafa Kemal Paşa’nın başarılı olması için canını verdiğini ifade etmiştir. Vasfi Raşid Bey’den sonra Darülfünun ve yüksekokul öğrencileri adına İbrahim gençliğin hislerine tercüman olan bir konuşma yapmıştır.

Ardından, Eyüp 37. İlk Mektep talebelerinden Servet, Emine, Feriha adlı öğrenciler kısa birer konuşma yapmışlar, Bedriye adlı öğrenci de bir şiir okumuştur. Devamında şehitlerin ruhlarına Fatihalar ithaf edilmiştir. Bahriye mızıkası tarafından bir matem marşı çalınmış ve bu sırada piyade bölüğü havaya ateş ederek şehit arkadaşlarını selamlamıştır. Ardından Merkez Kumandanı Emin Paşa ve erkân şehitliğin merdiveninde yer almış ve müfrezeler, okullar, cemiyetler sıra ile geçerek şehitleri selamlamasıyla tören sona ermiştir” (*Milliyet*, 16 Mart 1928; *Vakit*, 17 Mart 1928).

Sonuç

Mondros Ateşkes Anlaşması’ndan sonra İstanbul’a giren İtilaf kuvvetleri adı konmamış bir işgale başlamış ve daha sonra Anadolu’da Millî Mücadele’nin gelişmesi ile bu kez 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul’u resmen işgal ederek işgal karşıtı hareketi yok etmek istemişlerdi. İtilaf kuvvetleri başkent İstanbul’u işgal ederken Şehzadebaşı Karakolu’nu da basmış ve bazı Türk askerlerinin şehit ve yaralanmasına sebep olmuştu. Böylece Türklerin vicdanında çifte acıya sebep olmuşlardı. İstanbul’u işgal

etmekle İngilizlerin hesabı tutmamış Millî Mücadele'nin boyutunun genişlemesine ve güçlü bir ivme kazanmasına sebep olmuştur.

16 Mart 1920 tarihinde yapılan işgal ve bu esnada yaşananlar gerek İstanbul gerekse Ankara basınında işgalin yıl dönümlerinde yer almıştır. Şehzadebaşı Karakolu Baskını Hadisesi yıl dönümünde İstanbul ve Ankara basınında farklı ölçeklerde yer aldığı görülmektedir. İşgal yönetimi altındaki İstanbul basını işgal yönetiminin tepkisini çekmemek için sadece birkaç cümleyle olayı hatırlatırken, değerlendirme yapmaktan kaçınmıştır. İstanbul'da işgal yönetimi sona erdikten sonra doğal olarak geniş çaplı değerlendirmeler yapılabilmektedir. Ankara basınına sınırlayan zincirler olmadığı için daha rahat hareket etmiştir.

16 Mart'ı anma etkinliğini 1925 yılında Eyüp Sultan Gençlik Cemiyeti üstlenirken, ertesi yıl bu etkinlik elinden alınarak valilik/devlet organizasyonuna dönüştürülmüştür. Eyüp Sultan Gençlik Cemiyeti, İstanbul Valiliği ve basın, anma etkinlikleri ve yapılan değerlendirmelerle bir toplumsal hafıza oluşturmaya ve bu sayede 16 Mart günü yaşananların unutulmamasını sağlamaya çalıştıkları açıktır. Fakat çalışmanın sınırları içinde yapılan araştırmalarda işgalin yıl dönümlerinde düzenlenen etkinliklerin ve 16 Mart şehitleriyle ilgili anma etkinliklerinin ulusal düzeyde gerçekleşmediği ve İstanbul'la sınırlı kaldığı görülmüştür.

1926-1928 yılları arasında anma törenlerinin giderek kurumsallaştığı gözlemlenmiştir. 1926 ve 1927 yıllarında törenlerin örgütlenmesi, devlet ve sivil toplum iş birliğinin arttığını gösterirken 1928 anmaları, kitleselliği ve kurumsallaşmasıyla dikkat çekmektedir.

Genel bir değerlendirme olarak söylenebilir ki; 1922-1928 döneminde İstanbul'un işgalinin yıl dönümleri, Millî Mücadele'nin anlamını yeniden üretme sürecinin bir parçası olarak şekillenmiştir. Başlangıçta sembolik ve dikkatli söylemlerle anılan işgal, İstanbul'un kurtuluşuyla birlikte daha özgür ve güçlü ifadelerle anlatılmış, şehitlerin anılması, ulusal hafızanın inşası ve devlet-millet bütünleşmesi açısından kurumsal bir hâl almıştır. Bu dönemdeki gazeteler, yalnızca tarihin kaydını tutmakla kalmamış, aynı zamanda geçmişin kamusal alanda nasıl hatırlanması gerektiği konusunda da yönlendirici rol üstlenmiştir.

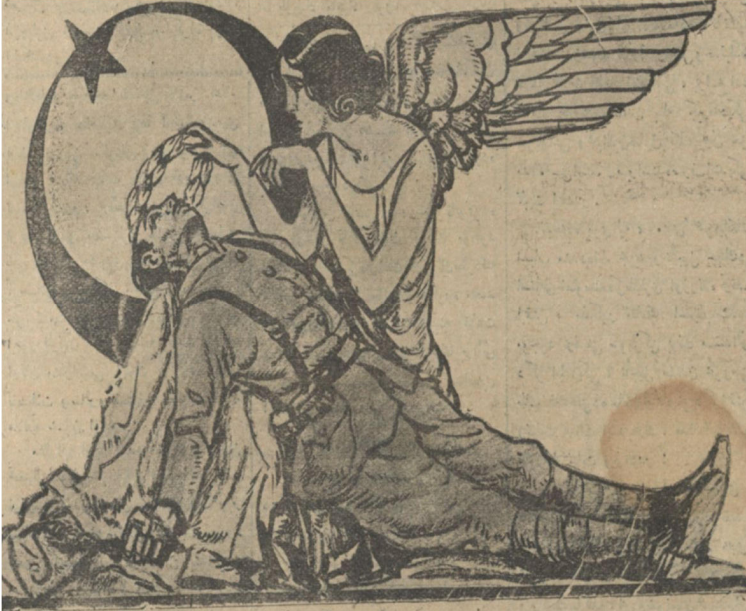
Gerek İstanbul halkı gerekse Türk basını yaşanan bu kederli günü ve şehitlerin acısını unutmamış, yıl dönümlerinde düzenlenen etkinliklerle hem millî tarih bilincinin sonraki kuşaklara aktarılmasını sağlamış hem de şehitlerin aziz hatırasına sahip çıkmıştır. Ancak İstanbul'un işgaline, işgal altında geçen yıllara, işgale karşı basının gösterdiği tepkilere ve İstanbul'un işgalden kurtuluşuna (Kurtuluş Bayramı kutlamaları) dair çok sayıda bilimsel çalışma yapılmışken, işgalin başlamasının ya da sona

ermesinin ardından işgalin yıl dönümlerinde yaşananlara, düzenlenen etkinliklere ve bunların basına yansımalarına dair herhangi bir esere rastlanmamıştır. Bu açıdan çalışmamızın bu alanda çalışma yürütecek diğer araştırmacılara yardımcı olacağı, yeni kuşaklarda tarih bilincinin oluşturulmasına katkı sağlayacağı ve şehitlerin aziz hatırasına sahip çıkılmasına katkı sağlayacağı ümidindeyiz.

EK:

16 Mart 1920'de şehit edilen Mehmetçikler adına yapılan mezara ait kitabe (*Vakit*, 16 Mart 1926).

16 Mart şehitlerine ait bir çizim (*Vakit*, 16 Mart 1927).

16 Mart Şehitlerine ait bir çizim (*Tevhid-i Efkar*, 16 Mart 1924).

KAYNAKLAR

- [İmzasız]. “Şehzadebaşı Baskını Hakkında Beyazıt İnzibat Subayının Raporu.” *Harb Tarihi Vesikaları Dergisi*, no. 22, E. U. Basımevi, 1957, ss. 499.
- Akşin, Sina. *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele*, c. 1. Türkiye İş Bankası Yayınları, 1998.
- Akşin, Sina. *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele*, c. 2. Cem Yayınevi, 1992.
- Arıkan, Mustafa. “Anadolu’da Yenigün Gazetesi”, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/anadoluda-yenigun-gazetesi/> (Erişim Tarihi: 04.11.2022).
- Armaoğlu, Fahir. “İngiliz Belgelerinde İstanbul’un İşgali (16 Mart 1920)”, *Belleten*, c. 62, no. 234, 1998, ss. 467-494.
- Atatürk, Kemal. *Nutuk*. Hazırlayan Zeynep Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2005.
- Bardakçı, Murat. “Ohi! ve Zito!”. <https://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/1100282-ohi-ve-zito/> (Erişim Tarihi: 05.04.2024).
- Bozkurt, Abdurrahman. *İtilaf Devletlerinin İstanbul’da İşgal Yönetimi*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2014.
- Criss, Nur Bilge. *İşgal Altında İstanbul*. İletişim Yayınları, 2008.
- Erdem, Ş. Can. “İtilaf Devletlerinin İstanbul’u Resmen İşgali ve Faaliyetleri.” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c. 21, no. 62, 2005, ss. 677-693.
- Güllü, Ramazan Erhan. “İşgal Karşısında İstanbul Basını ve Kamuoyu”, *Millî Mücadele’nin Yerel Tarihi 1918-1923*, Editör Mustafa Göleç vd., c. 11, 2023, ss. 347-364.

- Güner, Zekai, ve Orhan Kabataş. *Millî Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basını*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1990.
- Kalemli, Hüseyin. "İstanbul'da İlk 'Kurtuluş Bayramı' Kutlamaları", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, no. 62, 2018, ss. 109-142.
- Polat, Ü. Gülsüm. "İstanbul İşgal Edilince: 1915-1916 Müttefik Planları ve Mondros Mütarekesi Sonrasında Değişim." *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, c. 17, no. 33, 2008, ss. 123-146.
- Saylan, Gürkan Fırat. "İstanbul'un Resmen İşgali (16 Mart 1920)", *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, c. 21, no. 41, 2014, ss. 17-40.
- Selek, Sabahattin. *Millî Mücadele*, c. 1, Örgün Yayınları, 1982.
- Tansel, Selahattin. *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, c. 2. MEB Yayınları, 1991.
- T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, I. Dönem, c. 28, i: 1, 1.3.1338.
- Temel, Mehmet. *İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.

Taranan Süreli Yayınlar

- Akşam*, 17 Mart 1928.
- Anadolu'da Yenigün*, 16 Mart 1922.
- Anadolu'da Yenigün*, 16 Mart 1923.
- Anadolu'da Yenigün*, 16 Mart 1924.
- Cumhuriyet*, 15 Mart 1925.
- Cumhuriyet*, 16 Mart 1925.
- Cumhuriyet*, 17 Mart 1925.
- Cumhuriyet*, 16 Mart 1926.
- Cumhuriyet*, 17 Mart 1926.
- Cumhuriyet*, 17 Mart 1927.
- Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Mart 1925.
- Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Mart 1927.
- Milliyet*, 16 Mart 1926.
- Milliyet*, 16 Mart 1927.
- Milliyet*, 17 Mart 1927.
- Milliyet*, 15 Mart 1928.
- Milliyet*, 16 Mart 1928.
- Milliyet*, 17 Mart 1928.
- Son Saat*, 16 Mart 1925.
- Tevhid-i Efkâr*, 16 Mart 1923.
- Tevhid-i Efkâr*, 17 Mart 1923.
- Tevhid-i Efkâr*, 16 Mart 1924.
- Vakit*, 16 Mart 1922.

Vakit, 15 Mart 1925.

Vakit, 16 Mart 1925.

Vakit, 17 Mart 1925.

Vakit, 16 Mart 1926.

Vakit, 17 Mart 1926.

Vakit, 16 Mart 1927.

Vakit, 17 Mart 1927.

Vakit, 16 Mart 1928.

Vakit, 17 Mart 1928.